

## **nhà cách mạng PHAN BỘI CHÂU**

**Đồng Sĩ Nga**

*Thế theo lời yêu cầu của chúng tôi, AH đàn anh Đồng Sĩ Nga đã viết một bài khá dài về nhà cách mạng Phan Bội Châu. Vì khuôn khổ LT, chúng tôi xin đăng phần đầu vào LT49 để kỷ niệm 50 năm húy nhật của nhà cách mạng đã hy sinh cuộc đời để tranh đấu dành độc lập tự do cho tổ quốc Việt Nam, nêu gương cho hậu thế. AH Đồng Sĩ Nga năm nay đã 83 tuổi, tinh thần cũng như sức khỏe rất minh mẫn, đã tự lái xe đến dự các buổi họp mặt AH miền Nam Cali. Xin cảm ơn AH Đồng Sĩ Nga đã viết bài cho LT.*

Nhà cách mạng Phan Bội Châu sinh trưởng ở xứ Nghệ Tĩnh, năm 1867, đỗ thủ khoa năm 1900 (tiến sĩ), tạ thế năm 1940 tại Bến Ngự (Huế).

Viết đời nhà cách mạng Phan Bội Châu hiệu Phan Sào Nam, tự nhiên nhớ linh người quá cố:

Phiệt duyệt danh gia  
Quang minh đại sự

Than ôi! Âm Dương đôi ngả, người về âm thân xác thư thối, kẻ còn dương gian luống ngậm ngùi.  
Thấm thoát hơn nửa thế kỷ, người yên giấc nghìn thu, non song vẫn đượm lệ đầy vơi.

A.- Hợp theo thủ tục nho giáo, các nhà cách mạng lấy hai câu dưới này để làn đường lối chỉ đạo:

- 1/ Tiên ưu thiên hạ chi ưu,  
Hậu lạc thiên hạ chi lạc.
- 2/ Tiên tổ phượng danh lưu quốc sử,  
Tử tôn hãnh diện nếp gia phong.

Các vị anh hùng xả thân, chịu đánh đập, đói lạnh, tay chân bị cùm xai, lặn suối lội đá vá đường cho các quan đi, ấy mấy ai nghĩ đến! Kiệu vàng cứ kiệu vàng, sô gấm xa hoa cứ sô gấm xa hoa. Tạo hóa quá bất công! Ôi tạo hóa, Tạo hóa! Xin cứu xét lại để con dân được nhờ phúc trời. Thế thôi, và không ra khỏi hai câu định mệnh:

- 1/ Nhứt ẩm nhứt trác, giai do tiền định.
- 2/ Mưu sự tại nhân, thành sự tại thiên.

Để được hiểu rộng rãi hai chữ cách mạng và gia nghĩa đúng mức, xin cho tôi được nêu lên bốn lời như sau của các nhà văn học Pháp:

1/ Cách mạng là gạch nối, nối giữa trật tự cũ tan đổ và trật tự mới được dựng lên (Litttré).

2/ Trong các cuộc cách mạng, có hai hạng người: hạng làm cách mạng và hạng hưởng cách mạng (Ná Phá Luân).

3/ Chỉ có thể có cách mạng nơi nào có lương tâm (J. Jaurès).

4/ Văn sĩ La Rochefoucauld sáng 14/7/1789 có trình vua Louis XVI: “*Trước Ngài là cuộc cách mạng chứ không phải phiến loạn.*” Rồi tiếp đó, quân cách mạng chiếm khám Bastille và kể đến quân lính vào vương cung dẫn vua đi cùng.

Dã sử Pháp viết: *La garde royale n'en défend point le roi.* Xin tạm dịch: Ngự lâm quân chẳng bảo vệ gì nhà vua.

Tham chiếu những yếu tố trên, tôi xin giải nôm na hai chữ cách mạng: **Hủy bỏ chế độ cũ hủ, nghênh tân chế độ hợp trào lưu với mục đích tối thượng: quốc thái dân an.**

B.- Phan Sào Nam cùng những nhà cách mạng Nghệ Tĩnh, Hà Nội, Hưng Yên thuộc nhóm Nguyễn Thiện Thuật, Tú Xương thường đến nhóm họp đêm khuya bên kia sông Vị Hoàng. Quý cụ tới lễ tẻ, khác giờ, và mỗi khi đến bến là gọi dò đưa ngang sông. Vì thế mới có bài thơ đầy điệu u hoài:

Sông kia (a), giờ đã nên đồng,  
Nơi làm nhà cửa, nơi trồng ngô khoai.  
Nửa đêm tiếng ếch bên tai  
Giật mình còn tưởng tiếng ai gọi dò!  
(Tú Xương)

Tú Xương nhiệt tâm ủng hộ Phan Sào Nam khi ở trong nước và khi qua Tàu, Nhật. Lúc cụ xuất ngoại, Tú Xương viết:

Bài thơ đầu  
Mấy người vượt biển lại trèo non.  
Em hỏi thăm qua, bác hãy còn  
Mái tóc giáp thìn (b) đã nhuộm tuyết  
Điểm đầu canh tí (c) chưa phai son  
Vá trời gặp hội mây năm sắc,  
Lấp biển ra công đất một hòn.  
Đã chẳng như ai mà sợ chết,  
Dang tay chống vững cột càn khôn!

Bài thơ thứ hai  
Ta nhớ người xa cách núi sông,  
Người xa, xa lắm, nhớ ta không?  
Để hầu vui lắm thêm buồn bã,  
Vừa mới quen ra đã lạ lòng!  
Lúc nhớ, nhớ cùng trong mộng tưởng,  
Nỗi riêng, riêng cả đến tình chung.

Tương tư lọ phải là trai gái:  
Một ngọn đèn xanh, trống điểm thùng ...

Vì Phan tiên sinh là sứ giả cách mạng, tôi viết lại bài thơ của Lưu Trọng Lư ngổ hầu đối chút đỉnh bầu không khí trang nghiêm:

Là chim sứ giả,  
Em bay từ bể cả đến ngàn sâu,  
Bay cùng sáu đảo ba châu,  
Tìm hoa cho gió, đón sâu cho tơ.  
Tiếng cánh vỗ trong giờ ly biệt,  
Nghe vội vàng tha thiết bao nhiêu!  
Lang thang núi bạc mây chiều ...

Sứ giả đời xưa là đi đường bộ, cuộc bộ (võng cáng dành cho các quan lớn), đường thủy, ghe buồm, đồ chèo tay. Sau thế chiến thứ hai mới có máy bay, tàu ngầm. Còn các nhà cách mạng mình đi chui, - sức mấy mà đi xe, ghe - trèo núi, chun rừng, lội suối, cơm nắm muối gạo, nước ao, đêm màn trời chiếu đất.

Dịp này, tôi xin thuật lại lời nhà cách mạng Võ Bá Hạp, nhân dùng cơm trưa tại phòng họp Mặt Trận Quốc Gia Liên Hiệp, Hội đồng Tham Nghị vào năm 1947-1948:

*"Cháu nì, mình chừ ăn cơm trắng, cá tươi, trà lá ngon lành chứ 30-40 về trước, anh em tui có bữa không có cơm trưa, tối ăn qua loa chén cơm nguội, thế mà cũng xong cháu ợ."*

Hôm sau cụ kể tiếp: *"Vượt biên giới Minh Tàu đâu phải dễ, có khi nguy hiểm đến tính mạng. Mình đi lậu, đi đường cong queo, sáng trời mờ mờ leo qua núi Đồng-Đặng cao chừng 1000 thước, xa ải Nam-Quan khoảng 7,8 cây số, núi non hiểm trở, lại có thú dữ cạp beo, chưa kể con vắt thường bò vào người hút máu mà mình không hay. Chiều chạng vạng tới chân núi là thoát, gấp xa vùng biên giới vì sợ đối bên đối theo bắt. Hú hồn còn sống!!!"*

Tiếp là trực Quảng-Đông, Quảng-Tây. Vừa đi vừa nghỉ chân và bút đàm hỏi đường xá cũng mất bảy ngày. Qua ở hai tỉnh đó độ vài năm, còn ăn ở, giao thiệp. Không nghe nói gì thêm và tôi cũng không dám hỏi nữa. Nói chung, các nhà cách-mạng ta ở Quảng-Đông, Quảng-Tây nhiều vì đi lên miền bắc qua Ma-Cao, Hong-Kong, Quảng-Châu-Vân, Thượng-Hải, Tiên-Sinh, Bắc Kinh, v.v... đều phải bị xét giấy tờ căn cước mà các cụ lại xuất ngoại bất hợp pháp.

*(Tiếp theo kỳ tới)*

(a) quăng sông Vị Hoàng đã bị lấp, chỗ hội họp phải thay, hơn nữa các thành viên họp bị bắt nhiều nên số tới họp càng ngày càng ít lần.

(b) (c) Phan Sào Nam sinh năm giáp thìn, đỗ thủ khoa năm canh tí.